

Галина Петришин

Національний університет "Львівська політехніка",

завідувачка кафедри містобудування

e-mail: halyna.p.petryshyn@lpnu.ua

orcid:0000-0003-2558-672

РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ПСИХІАТРИЧНОЇ ЛІКАРНІ

© Петришин Г., 2020

<https://doi.org/10.23939/sa2020.01.133>

У статті досліджено архітектурно-містобудівний комплекс Львівської обласної клінічної психіатричної лікарні, що сформувався на зламі XIX–XX ст. у інноваційних європейських трендах облаштування психіатричних клінік. Досліджено етапи розвитку та виявлено цінність планувальної структури комплексу й окремих його споруд, створення яких пов'язано з іменами видатних тогочасних архітекторів. Об'єкт планують охороняти як архітектурно-містобудівний комплекс, пам'ятку місцевого значення.

Ключові слова: психіатрична лікарня, пам'ятка місцевого значення, ландшафтнотерапевтичне середовище, Кульпарків, містобудівний комплекс, історизм, сецесія.

Постановка проблеми

Розвиток лікувальних закладів у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. опирався на прогресивні ідеї в охороні здоров'я, зокрема змінилася оцінка ландшафтного середовища для терапевтичних цілей. Реалізація цих ідей була пов'язана з екстенсивним розвитком міст і опиралася на урбаністичні ідеї "вілли в парку" та "міста-саду". Новозакладені лікувальні комплекси психіатричного профілю регіонального статусу відзначалися масштабністю, а їхніми творцями були видатні тогочасні архітектори. Закритість закладів такого характеру гальмувала їхні архітектурно-містобудівні дослідження. Участь у розробленні історико-архітектурного опорного плану Львова у 2018 р. виявила низку нових цінних об'єктів, зокрема комплексу Львівської психіатричної лікарні, та дозволила запропонувати обійняти його охороною як архітектурно-містобудівний комплекс, пам'ятку місцевого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розвиток міст у XIX столітті, після століть квартальної забудови під захистом фортифікацій, вихлюпнувся створенням мальовничих передмість із віллами у садах. Згодом на початку XX століття ідея міста-саду Е. Говарда слугувала взірцем для закладення комфортних дільниць, які найчастіше формувалися у формі вулиць із вілловою забудовою поза межами інтенсивно забудованого індустріального міста.

Розростання міст, розвиток їхньої інфраструктури вплинули і на формування нових лікувальних комплексів, які переносилися з тісних міських шпиталів на околиці, що дозволяло у майбутньому розширювати заклади. На початку XIX ст неврологи з'ясували, що праця у садах, вирощування квітів, лікувальних трав, овочів, прогулянки у садах також можна вважати лікувальними засобами – так зелені насадження стали слугувати також для оздоровлення та зміцнення пацієнтів. Поступово стали відокремлювати психічно хворих, визнаних здатними до лікування, і після секуляризації розміщувати у монастирях без в'язничної форми утримання (Rohde & Wolschke-Bulmahn, 2004, с. 46).

Публікація в 1831 році праці невролога К. Ф. Роллера про “Притулок для божевільних у всіх відносинах” (Roller, 1831) дала значний поштовх для промоції нової концепції. Почали об’єднувати лікарні для божевільних та будинки престарілих, які облаштовувалися за містом у просторих садах, доглядаючи обидві групи хронічно хворих (Jetter, 1981). Розлогі споруди згідно з плануванням належали до “коридорного” типу. Ця система була загальноприйнятою у середині XIX ст. і пристосованою до особливих потреб інституційної психіатрії. Хворі розташовувалися у палатах уздовж довгих коридорів, а відділи поділялися на чоловічу та жіночу частини.

Пізніше розвинулася т.зв. “павільйонна система”, в якій корпуси лікарні були децентралізованими, як аналог тогочасного типу розбудови міст “вілли у парках”, та були призначені для різних груп пацієнтів. Європейські “лікарні-сади” переймають досвід удосконалення варіантів лікування: “Нова Психіатрична служба вимагала розлогої облаштованої території, щоб захистити пацієнтів від громадськості. Охоронювані паркові закладення слугували для створення програми терапевтичного управління та садівництва” (Diehl, 2001). Щоб облаштувати новий тип “лікарні-саду”, запрошували видатних ландшафтних архітекторів. Поділ зон та відділів лікарні влаштовувався також зеленими пасмами, простежується контур приватний, внутрішній і напівгромадська зовнішня територія з просторими садами. Особливо сільськогосподарські райони, місця утримання птиці та худоби та майстерні не лише забезпечують самодостатність використання закладу, але також використовуються терапевтично, забезпечуючи активність та лікувальний вплив на пацієнта (Rohde & Wolschke-Bulmahn, 2004, с. 48).

Від кінця XIX ст. і на початку XX ст., у будівництві великих клінік для обслуговування земель чи провінцій поширився т. зв. павільйонний тип забудови, де усі будівлі були функціонально порівняно самодостатні і розташовані в парковому середовищі. Таку децентралізовану структуру створили з метою приязної атмосфери для одужання пацієнта, а також для потреб головних лікарів та професорів у самостійності, і вважалася прогресивною та вигідною з гігієнічної точки зору (утворення самодостатніх будівель-островів має протидіяти поширенню захворювань на всю територію клініки).

Варто згадати низку визначних містобудівних комплексів – європейських прикладів лікарень, організованих за принципом міста-саду. У 1903–1907 роках на околиці міста Відня на Баумгартнерівському пагорбі виник один із найбільших лікарняних комплексів Європи на території понад 100 гектарів – Нижньоавстрійський інститут, санаторій та психіатрична лікарня. У конкурсі на будівництво лічниці перше місце отримав проєкт Отто Вагнера, що складався з системи павільйонів (Schuhböck, 2013). Також для облаштування території був запрошений ландшафтний архітектор Фердинанд Мюллер. Територія шпиталю зазнала значних змін від часу свого створення, відбулися багаторазові реконструкції, поставали нові будівлі, змінилися щільність і видовий склад зелених насаджень (Auböck, 2018).

Яскравим прикладом стилеві довершеності генерального плану є відкритий у 1908 р. головний крайовий шпиталь для душевно хворих у Топіці, також у павільйонному стилі, який сьогодні оохороняється законом як пам’ятка у землі Бранденбург. Автором закладення був відомий німецький теоретик урбаністики Теодор Гьоке / Theodor Goecke, співзасновник разом з Камілло Зітте / Camillo Sitte першого німецькомовного часопису “Der Städtebau”. Корпуси лікарні становлять єдине ціле разом з ландшафтним оточенням, виконаним у прецизійному бідермейєрівському стилі. Заклад проєктувався як автономний комплекс, з власною інженерною мережею (центральним опаленням, водопостачанням та каналізацією і машинобудівними майстернями) та сільським господарством, ландшафтним прогулянковим парком. Було збудовано також окрему дільницю з 52 помешканнями для працівників клініки, у 1917 р. розвиток комплексу завершився спорудженням каплиці при кладовищі (Landesklinik Teupitz, Hrsg., 2003).

Подібне розпланування, але з більшою щільністю отримала крайова клініка у Граці, зведена у 1903–1912 роках на околиці міста, на підвищеній місцевості терасами, яка вважалася найкомфортнішою та інженерно забезпеченою у Європі. Це був симетрично розпланований

ансамбль з окремих корпусів у сецесійному стилі, оточених садами, а завершувала його церква Христа Спасителя (Faulborn, 2001).

Шпиталь для нервово та психічно хворих у Кобезині коло Кракова був закладений дещо пізніше львівської лічниці, у павільйонному стилі, на взірць лічниці у Відні. У 1907 році Галицький Сейм прийняв проєкт будівництва другого краєвого шпиталю для нервово та психічно хворих у Кобезині, неподалік від Кракова, оскільки лічниця у підльвівському Кульпаркові була переповненою. Проєкт підготували львівські архітектори Галицького намісництва під керівництвом Владислава Клімчака, згодом професора Львівської політехніки, у співпраці із Антоном Будковським та Тадеєм Зелінським. Офіційне відкриття відбулося в 1917 р. Метою творців лікарні було розробити сучасний функціональний комплекс в оточенні зелених насаджень, на основі концепції самодостатнього міста-саду (Siwiec, 2014). Радіально-концентричне планування шпитальної частини розкривається на південь з видом на Віслу та гірські краєвиди.

Протягом багатьох років лікарняні комплекси зазнавали різних перетворень, що виникали внаслідок розвитку психіатрії та соціального сприйняття психічних розладів. В останні роки, у результаті історичних досліджень, стала оцінюватися цінність цих комплексів, що дає змогу зберегти їх, навіть зіткнувшись із тенденцією до деінституціоналізації психіатричної допомоги та закриття багатьох старих лікарень. Невіддільною частиною психіатричних лікарень ХІХ – початку ХХ століття були спеціально створені для лікувальних цілей паркові та садові композиції. Ці комплекси тривалий час залишалися незмінними через ізоляцію психічно хворих та соціальних одіумів, що супроводжують психічні розлади. Сьогодні збереження цього ресурсу створює численні проблеми для його керівників та консерваторів через зміни в організації психіатричного лікування та управління історичними будівлями загалом (Staniewska, 2015, с. 119).

Мета статті

Висвітлити історію формування архітектурно-містобудівного комплексу Львівської обласної психіатричної лікарні та обґрунтувати його цінність та унікальність задля внесення до реєстру пам'яток як пам'ятки місцевого значення.

Виклад основного матеріалу

Комунальний заклад “Львівська обласна клінічна психіатрична лікарня”, загальною площею майже 20 га, частково перебуває у комунальній власності, а частково – у державній. Територія лікарні оточена забудовою міста, яке активно розвивається під тиском девелоперських інтересів. Після Другої світової війни частину земель лікарні господарського значення було вилучено для розвитку південного планувального району Львова згідно з планами радянської індустріалізації міста. Територія лікарні значно зменшилася у 60–70 роках ХХ ст. унаслідок забудови району багатоповерхівками. На колишніх землях лікарні від півночі розташовано Львівський завод залізобетонних виробів, від півдня – виробничі будинки промислових підприємств та ліцей, від сходу – квартали забудови для робітників 1950-х років уздовж вул. Боткіна. Від півночі район Кульпаркова обмежує залізнична колія чернівецького напрямку. Раніше для довозу хворих з усієї Галичини від колії була прокладена вітка з пристанком Кульпарків, якою під'їжджав до приймального відділу спеціально обладнаний вагон.

Місто Львів у другій половині ХІХ століття через переповнення психіатричного відділення загальної лікарні зважилося на будову спеціального закладу вже за межами міста. У 1862 році з доходу Державної лотереї місто купило землю – третину маєтку у підльвівському селі Кульпаркові, разом із двором власника: двома житловими будинками, фільварковою забудовою та цегольнею, яка уже використала поклади глини (Wiczkowski, 1907, с. 308), а zdeградовані території лікарня ще довго піддавала рекультивції.

У 1875 р. у новозбудованій споруді введено в дію лікарню для психічнохворих, яка протягом наступних десятиліть активно розвивалася. У 1875 р. психіатричні факультети були

переведені з крайового шпиталю у Львові до Кульпаркова, а у 1876 році крайовий сейм Галичини дав йому статут “Заклад для божевільних в Кульпаркові”. В архітектурно-містобудівному розвитку психіатричної лікарні простежується два етапи, не враховуючи різних функційних добудов (рис. 1, 2).

Сучасники вважали, що заклад збудовано “на зразок лікарні в Геттінгені у Німеччині” (Wiczkowski, 1907, с. 308). Зараз дослідники зазначають, що практично Будинок військових інвалідів у Львові, який було побудовано у 1855–1863 роках за проектом Теофіла Гансена, став взірцем для Адольфа Куна при проектуванні лікарні на Кульпаркові (Бірюльов, ред., 2008, с. 438). Будівництво лікарні почалося у 1868 р. Всі приміщення зібрано в один великий корпус, 140 м завдовжки (рис. 3).

Рис. 1. I етап побудови лікарні на Кульпаркові, 1868–1876 рр. (Habsburg Empire, 1869–1887).

Рис. 2. II етап побудови лікарні на Кульпаркові, 1904–1906 рр. (Lwów, 1936).

Рис. 3. Південний фасад з каплицею головного корпусу лікарні (фото автора, 2019)

У плані це складна споруда із трьома внутрішніми дворами, використано коридорну планувальну систему. Імпозатність будівлі підкреслює вестибюльна група із використанням тосканської ордерної системи, пластичним декором та застосуванням алебастрових деталей (рис. 4). Вздовж головного фасаду, який розкривався на південь – як радили лікарі для лікування душевнохворих – розташувалися палати, по другий бік коридору – маніпуляційні і процедурні кабінети.

У центральній частині головного корпусу розташована велика внутрішня каплиця (арх. Густав Бізанц), яка є найвиразнішим акцентом будівлі. Особливо багато удекорований другий рівень каплиці із великою фігурою Матері Божої (у 1996 р. скульптори Олександр Земсков та Олександр Маляр відновили фігуру Божої Матері на південному фасаді каплиці, знищену під час німецько-фашистської окупації у 1940 р.), фланкованої бліндами та колонками. Будівництво було закінчене у 1876 р. Стилево фасади витримані у формах неоренесансу, каплиця – у неороманському дусі (Бірюльов, ред., 2008, с. 326–327), сьогодні – каплиця Святого Йосифа Української греко-католицької церкви (рис. 5). Навпроти у неоренесансному стилі збудовано економічний, нині адміністративний корпус, таке саме первісне приймальне відділення.

Рис. 4. Вестибюльна група головного корпусу лікарні (фото автора 2019)

Рис. 5. Інтер'єр каплиці головного корпусу (<http://kulparkiv.org.ua>)

Генеральний план лікарні формується на головній осі південь-північ з заїздом від колишнього фільварку (сього. – вул. Перфецького), забудова якого залишилися для потреб лікарні. Поперечна вісь, що забезпечувала підїзд до приймального відділення від Сокільницької дороги (вул. Кульпарківська), вирішується як широка алея, оточена боскетами. Забудова доповнена розлогим парком у натуральному стилі з доріжками для прогулянок, який було виконано за проектом ботаніка, професора Львівського університету Карла Бауера та затверджено у 1869 р. (*Gazeta Narodowa*. 1869).

Головна будівля лічниці була призначена для розміщення 500 пацієнтів, порівну чоловіків і жінок. У 1891–1894 рр було зведено дві нові, фланкуючі будівлі для 30 агресивних хворих чоловіків і жінок. Опісля виконали різні добудови, перебудови та перетворення, а лічниця могла до кінця 1905 року розмістити 700 пацієнтів (*Wiczkowski* 1907, с. 309).

У головному корпусі лікарні у 1914 р. проведено реконструкцію, і в його інтер'єрах з'явилися елементи сецесійного оздоблення, як нові доповнення з використанням бетону. При північному фасаді лічниці прибудовані корпуси котельні та інших господарських приміщень, над якими височіє неоренесансна вежа.

Наступний етап розбудови лічниці вимагає зміни концепції планування території. Головний заїзд влаштовано від заходу (від вул. Кульпарківської), поміж старою та новою частинами. Нова частина запроєктована на продовженні головної осі Головного корпусу, будівництво її припадає на 1904–1906 рр. (рис. 6).

Згідно з популярними тоді ідеями міста-саду, збудовано по колу шість окремих лікувальних павільйонів, призначених для пацієнтів, які виліковуються. Також комплекс було доповнено новим будинком приймального відділення, інфекційного відділення (сьогодні аптека), прозекторської, стаціонарної дезкамери. Вздовж нової центральної алеї від заходу при в'їзді на територію лікарні були збудовані три багатоквартирні житлові будинки (нині лікувальні корпуси) та ін. Серед архітекторів згадують Адольфа Каменобродського, Альфреда Захаревича і Тадеуша Обмінського. Нові корпуси сецесійні за оформленням фасадів і функціонально довершені. У будівництві були застосовані залізобетонні перекриття, особлива увага була приділена вентиляції та центральному паровому опаленню з регуляцією температури приміщень (*Бірюльов*, ред, 2008, с. 438). Кожен павільйон мав свій закритий сад, а навколо них було зведено високі бетонні огорожі.

Рис. 6. Корпуси нової частини ділянки (фото автора 2019)

Головні фасади корпусів розкривалися на овальний сквер з декоративною зеленню. Ландшафтним архітектором другого етапу розбудови лікарні був головний садівник Львова Арнольд Рерінг.

Поблизу корпусів височіє залізобетонна водонапірна башта, споруджена у 1905 р. за проєктом Альфреда Захарієвича. У сецесійному стилі на початку ХХ ст. збудовано також корпуси поліклініки, експертних комісій, прохідної біля головного входу, аптеки, клубу та моргу з боку вул. Боткіна (Мельник, 2010).

Після введення в експлуатацію 6-ти нових павільйонів, призначених для пацієнтів, що підлягають лікуванню, було збільшено лічницю ще на 400 ліжок, тож вона стала вміщати 1100 пацієнтів. Станом на 1907 рік у переповненому закладі з 1160 пацієнтами, розміщеними у кількох десятках павільйонів, працювало 8 докторів медицини та числений обслуговувальний персонал. Для потреб лікарні діяли кілька лабораторій, 1–5-місні лазні для лікування на 63 осіб разом, столярна, шевська, кравецька майстерні, де працювали хворі. Пацієнти з творчими нахилами займалися літературною справою та малюванням, а також працювали на території (Wiczowski, 1907, s. 309).

Кульпарківська лікарня мала власне забезпечення: водозабір, новітні системи повітряного обігріву приміщень та вентиляції. Після Першої світової війни відбувається модернізація лічниці: у 1924 р. лікарня електрифікована за проєктом завідувача кафедри електричних пристроїв Львівського політехнічного інституту проф. Т. Сокольніцького; у 1926 р. лікарню телефонізовано; у 1930 р. збудовано власний водогін із забором води в с. Малковичі, що за Сокільниками (Бірюльов, ред., 2008, с. 326–327). Бетонні вироби (огорожі, брами, додаткові сходові клітки у корпусах) активно використовували на другому етапі розбудови і при перебудові першої частини закладу.

Після завершення розбудови “територія лічниці становить близько 100 моргів, з яких 60 моргів – це рілля, 20 моргів були використані для будівництва і прогулянкових садів, 10 моргів займали овочеві та фруктові сади, 3 морги кладовище та 7 моргів – невжитки, що залишилися від існуючих тут раніше цеголень. Неужитків спочатку було понад 20 моргів, 13 з яких перетворені протягом 3 років за допомогою хворих на врожайні землі, решта змінилася в найближчі роки частково на ставок, луки і поля” (Wiczowski, 1907, с. 311). У 1930-х рр. на території лікарні діяло самовистачальне аграрне господарство – городи, сади, стайні, бійня та м’ясна, хлібобулочна, залізничний сайдинг, кузня, пральня, а також власний морг та кладовище, призначене для померлих у пацієнтів та працівників (Litwiniukowa, 2006).

Як згадує сучасниця, “на усій великій території розташовувалися різні будівлі – у перші роки ХХ століття їх було 44. Частково в них проживали працівники закладу зі своїми родинами: лікарі, медсестри, працівники адміністрації, технічний персонал і працівники фільварку, разом це близько 400 осіб. На території Лікарні було багато зелені – вулички, засаджені каштанами, доглянутий садок біля кожного будинку, маленькі зелені сквери та два великі парки. Англійський парк, як його амбітно називали, з одного боку, закінчувався невеликим лісочком з різними видами дерев, серед яких і ліщина, з якої ми з задоволенням збирали горіхи. Вже у двадцятих роках, завдяки активній місцевій молоді, тут з’явився і дуже пристойний тенісний корт з високою огорожею, на який запрошували також гостей з міста. Поряд прихильники волейболу та їхні фанати розігрували досить голосні матчі. Однак найпопулярнішим було футбольне поле та бігова доріжка з майданчиками для стрибків і метання (Litwiniukowa, 2006).

Особливої уваги заслуговує ландшафтне впорядкування лічниці – відкриті та закриті сади, громадські простори. Натурними дослідженнями, проведеними у 2019 році з метою встановлення цінності ландшафтно-терапевтичного середовища (Петришин, Тупісь, Онуфрів та Лукашук, 2019)

виявлено розпланувально-композиційну структуру окремих садів, встановлено та уточнено кількісний і якісний склад видового різноманіття території парку. Основу паркового угруповування становлять аборигенні види. Збереженими є столітні екземпляри окремих видів дерев з періоду закладення парку, також пізніших насаджень. Враховуючи наведені вище результати дослідження, керуючись статтями 37 та 38 Закону України “Про природно-заповідний фонд України” від 19.04.2018 р., було подано пропозицію віднести до об’єктів природо-заповідного фонду України та створити і надати статус парку-пам’ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення “Кульпарків” визначеній території, орієнтовною площею 16,28 га, Львівської обласної клінічної психіатричної лікарні.

Висновки

Композиційно-планувальні уклади території психіатричних лікарень зламу XIX–XX ст. опирались на прогресивну концепцію міста-саду. Лікарні зводилися на основі геометричних планів, з чітко виділеною головною віссю і важливими об’єктами як лікувальні корпуси, будівлі адміністрації, господарські споруди, житлові будинки, каплиця. Окремі лікувальні корпуси були оточені садами, пішохідними доріжками та живоplotом. На краю композиційного закладення розташовувалися кладовища. На парковій території для загального використання є елементи і регулярного, і пейзажного типу планування та широка дендрологічна палітра насаджень. Психіатричні лікарні також мали господарську частину – ферми, фруктові сади, городи, а часом і майстерні для власних потреб. Важливу роль у лікуванні відігравали спеціально закладені ландшафтно-терапевтичні середовища, головною метою яких було сприяти поверненню до розумового та душевного балансу. У той час була запроваджено новаторську, трудову терапію, яка позитивно впливала на полегшення симптомів хвороби та здорове функціонування. Просторово-композиційні системи психіатричних лічниць були майже повсюдно порушені, що зумовлено перебігом воєн, будівництвом нових корпусів, багаторазових реконструкцій старих корпусів, зміною зелених насаджень. Дослідження Львівської обласної психіатричної лікарні показало, що вона посідає низку визначних архітектурних об’єктів, а територію лічниці треба розглядати як комплекс, який посідає значну історичну, культурну та природоохоронну цінність і заслуговує надання йому статусу пам’ятки архітектури та містобудування.

Бібліографія

- Auböck, D. M., 2018. Ahealing landscape – the Steinhof Gardens. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddział PAN w Krakowie*, 46, s. 271–279.
- Faulborn, G., 2001. *Das Grazer Landeskrankenhaus im Kontext europäischer Krankenanstalten*. Graz: Leykam.
- Gazeta Narodowa. 1869, nr 111. Lwow [online] <<http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra>> [Дата звернення 08 Квітень 2020].
- Habsburg Empire (1869–1887). Third Military Survey (1:25000) [online] <<https://mapire.eu/en/map>> [Дата звернення 08 Квітень 2020].
- Jetter, D., 1981. *Grundzüge der Geschichte des Irrenhauses*, Darmstadt.
- Królewskie stołeczne miasto Lwów, 1936. [online] <http://www.lvivcenter.org/uk/umdm/map/?ci_mapid=37> [Дата звернення 08 Квітень 2020].
- Landeslinik Teupitz (Hrsg.), 2003. *Landeslinik Teupitz. Geschichte, Architektur, Perspektiven*. Berlin: bebra-Verlag.
- Litwiniukowa B., 2006. Kulparków. *Cracovia Leopoldis*. [online] <<http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=art&id=2170>> [Дата звернення 08 Квітень 2020].
- Shoemaker, C. A. (ed.), 2001. *Encyclopedia of Gardens. History and Design*, Band 2, p. 604.

Rohde M. and Wolschke-Bulmahn J., 2004. Gärten der Heil- und Pflegeanstalten im 19. Jahrhundert. Gartenkunst im Dienste der Krankenpflege. *Unimagazin*, Hannover: Universität Hannover, s. 46–49.

Roller, C. F., 1831. *Die Irrenanstalt nach allen ihren Beziehungen dargestellt*, Karlsruhe.

Schuhböck, C., 2013. *Otto-Wagner-Spital "Am Steinhof": ein potentielles UNESCO-Welterbe*. Wien : Kral-Verlag.

Siwec, K., 2014. Szpital w Kobierzynie. Unikalne miasto-ogród. [online] <<https://krakow.wyborcza.pl>> [Дата звернення 08 Квітень 2020].

Staniewska, A., 2015. Zagrożenia parków i ogrodów towarzyszących historycznym szpitalom psychiatrycznym w Polsce. *Przestrzeń Urbanistyka Architektura*. V. 1, s. 103–120.

Wiczkowski, J., 1907. *Lwów, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście*. Lwów.

Бірюльов, Ю., ред, 2008. *Архітектура Львова. Час і стилі*. Львів: Центр Європи.

Мельник, І., 2010. Було колись село Кульпарків. *Новий погляд*, [online] <http://www.pohlyad.com/istoria/n/3331> [Дата звернення 08 Квітень 2020].

Петришин, Г., Тупісь, С., Онуфрив, Я., Лукашук Г. та Національний університет “Львівська політехніка”. Авторське право на службовий твір “Проект створення парку-пам’ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення “Кульпарків” на території КЗ ЛОР “Львівська обласна психіатрична лікарня” у м. Львові (“Парк “Кульпарків”); Свідоцтво № 95647 від 28.01.2020.

References

Auböck, D. M., 2018. Ahealing landscape – the Steinhof Gardens. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddział PAN w Krakowie*, 46, s. 271-279.

Biryul'ov, YU., red, 2008. *The architecture of the city of Lviv. Time and styles*. L'viv: Tsentr Yevropy.

Faulborn, G., 2001. *Das Grazer Landeskrankenhaus im Kontext europäischer Krankenanstalten*. Graz: Leykam.

Gazeta Narodowa, 1869, nr 111. Lwow [online] <<http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra>> [Date of reference 08 April 2020].

Habsburg Empire (1869–1887). Third Military Survey (1:25000) [online] <<https://mapire.eu/en/map>> [Date of reference 08 April 2020].

Jetter, D., 1981. *Grundzüge der Geschichte des Irrenhauses*, Darmstadt.

Królewskie stołeczne miasto Lwów, 1936. [online] <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/map/?ci_mapid=37> [Date of reference 08 April 2020].

Landeslinik Teupitz (Hrsg.), 2003. *Landeslinik Teupitz. Geschichte, Architektur, Perspektiven*. Berlin: bebra-Verlag.

Litwiniukowa B., 2006. Kulparków. *Cracovia Leopoldis*. [online] <<http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=art&id=2170>> [Date of reference 08 April 2020].

Melnyk, I., 2010. It was once the village of Kulparkiv. *Novyy pohlyad* [online] <http://www.pohlyad.com/istoria/n/3331> [Date of reference 08 April 2020].

Petryshyn, H., Tupis', S., Onufriv, Y. A., Lukashuk H. та Natsional'nyy universytet “L'vivs'ka politekhnika”. *Copyright for the official work “The project of creating a park-monument of landscape art of local importance” Kulparkiv “in the territory of the “Lviv Regional Psychiatric Hospital in Lviv (“Kulparkiv Park”); Certificate № 95647, 28.01.2020.*

Rohde, M. and Wolschke-Bulmahn, J., 2004. Gärten der Heil- und Pflegeanstalten im 19. Jahrhundert. Gartenkunst im Dienste der Krankenpflege. *Unimagazin*, Hannover: Universität Hannover, s. 46–49.

Roller, C. F., 1831. *Die Irrenanstalt nach allen ihren Beziehungen dargestellt*, Karlsruhe.

Schuhböck, C., 2013. *Otto-Wagner-Spital "Am Steinhof": ein potentielles UNESCO-Welterbe*. Wien: Kral-Verlag.

Shoemaker, C., A., (Hg.), *Encyclopedia of Gardens. History and Design, Band 2*, p. 604.

Siwec, K., 2014. Szpital w Kobierzynie. Unikalne miasto-ogród. [online] <<https://krakow.wyborcza.pl>> [Date of reference 08 April 2020].

Staniewska, A., 2015. Zagrożenia parków i ogrodów towarzyszących historycznym szpitalom psychiatrycznym w Polsce. *Przestrzeń Urbanistyka Architektura*. V 1, s. 103–120.

Wiczkowski, J., 1907. *Lwów, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście*. Lwów.

Halyna Petryshyn*Head of the Department of Urban Planning**Lviv Polytechnic National University, Lviv*

e-mail: halyna.p.petryshyn@lpnu.ua

orcid: 0000-0003-2558-672

DEVELOPMENT OF ARCHITECTURAL AND URBANISTIC COMPLEX OF LVIV REGIONAL PSYCHIATRIC HOSPITAL

© Petryshyn H., 2020

The development of medical institutions in the second half of the 19th century – in the early 20th century relied on progressive ideas in health care, incl. the new assessment of the usage of the landscape environment for therapeutic purposes. The implementation of these ideas was linked to the extensive development of cities and relied on the urban ideas of “villas in the park” and “garden city”. The newly established medical complexes of the psychiatric profile of regional status were distinguished by their scale, and their creators were outstanding architects of the time.

Hospitals were built on the basis of geometric plans, with a clearly determined main axis and important objects such as medical buildings, administration buildings, auxiliary buildings, dwellings, chapel. Separate medical buildings were surrounded by gardens, pedestrian walkways and hedges. There were cemeteries at the edge of the compositional laying. Elements of both regular and landscape site planning and a wide dendrological planting range are observed in the park for general use.

At the first stage of construction of the hospital at Kulparkiv, 1868–1876. - a large building, 140 m long, is erected. The plan is a complex structure with three courtyards and corridor planning system (architect Adolf Kuhn). The large inner chapel (architect Gustaw Bisanz) is the building's most prominent accent. The building is supplemented by a natural-style expansive park designed by botanist, professor at the University of Lviv, Karl Bauer.

The second stage of construction of the hospital in Kulparkiv - six separate medical pavilions, intended for patients who are being cured, were built in a circle. Among the architects mentioned are Adolf Kamieniobrocki, Alfred Zachariewicz and Tadeusz Obmiński, landscape architect of the second stage of the hospital construction, was the chief gardener of Lviv Arnold Röring.

A study by the Lviv Regional Psychiatric Hospital showed that it occupies a number of prominent architectural sites, and the territory of the hospital should be considered as a complex of considerable historical, cultural and environmental value and deserving of its status as a monument of architecture and urban development.

Key words: psychiatric hospital, local monument, landscape and therapeutic environment, Kulparkiv, urbanistic complex, historicism, secession.